

Werken aan de Waddenzee

‘Programma naar een Rijke Waddenzee’ zet zich in voor vissen

TEKST Paddy Walker, Programma naar een Rijke Waddenzee
ILLUSTRATIES Janny Bosman, Taco van den Heiligenbergen, IMARES en NIOZ

Overheden, natuurorganisaties en gebruikers van de Waddenzee werken samen in het ‘Programma naar een Rijke Waddenzee’ aan behoud, herstel én verantwoord gebruik van dit unieke natuurgebied. De visstand speelt daarbij een belangrijke rol.

Het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) heeft het afgelopen jaar een uitgebreide analyse gemaakt van de visstanden in de Waddenzee. Daarvoor is gebruikt gemaakt van data die de afgelopen 40 jaar zijn verzameld en resultaten van wetenschappelijk onderzoek van IMARES en het NIOZ. Hierbij is gekeken naar de veranderingen en de mogelijke oorzaken daarvan. Verder was er aandacht voor mogelijke maatregelen die nodig zijn om de dynamiek van de soorten te kunnen begrijpen. Tenslotte staat de samenwerking met de visserijsector op de agenda. Het PRW geeft daarmee invulling aan internationaal natuur- en visserijbeleid.

Kraamkamer

De Waddenzee vormt met haar geulen en platen, kwelders en overgangen een ideaal verblijf- en opgroeiplaats voor vis. Tussen en in de uitgestrekte mosselbanken en zeegrasvelden vindt jonge vis zowel voedsel als schuilgelegenheid. Het Programma naar een Rijke Waddenzee streeft naar een evenwichtig ecosysteem met gezonde vispopulaties en de aanwezigheid van grote roofvissen. Ondanks de kraamkamerfunctie van de Waddenzee zijn er steeds meer signalen dat de visstand in dit unieke gebied achteruitgaat. Vooral grote vissen lijken te ontbreken en voor soorten als de schol lijkt de kraamkamerfunctie van deze ondiepe zee onder druk te staan. Voor de staatsecretaris van EZ was dit eind 2014 aanleiding een onderzoek uit te zetten naar de oorzaken en mogelijkheden tot herstel van de visstand in de Waddenzee.

Herstel trekvisbestanden

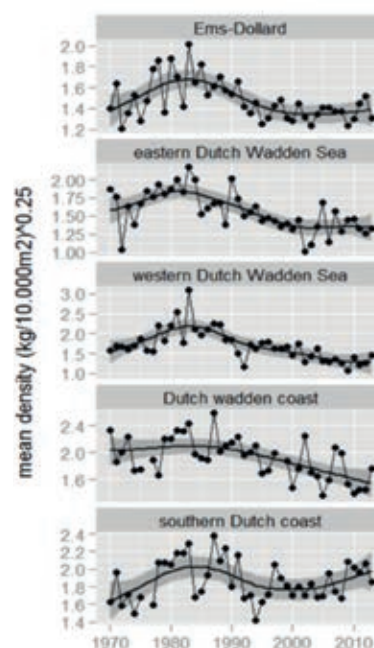
Binnen de doelen van het PRW wordt door verschillende partijen en op verschillende manieren gewerkt aan het herstel van trekvisbestanden. Voorbeelden hiervan zijn het herstellen of aanleggen van zoet-zout overgangen. Daarnaast wordt in het kader van de transitie naar een duurzame mossel- en garnalenvisserij gewerkt aan het

herstel van habitats en vermindering van de visserijdruk. Tegelijk is de vraag hoe de drie betrokken landen (Nederland, Duitsland en Denemarken) hun krachten kunnen bundelen in het herstel van de visstand. Daarvoor is het nodig inzicht te krijgen in de feitelijke toestand en trends, maar ook op factoren die daarbij een rol kunnen spelen.

Om de doelstellingen vanuit het beleid in maatregelen te vertalen heeft het PRW in 2014 een visstrategie ontwikkeld. Hiervoor hebben IMARES en NIOZ visdata uitgewerkt en input geleverd. Ook vissers hebben veel kennis en informatie over de visstanden. Een belangrijke bron van informatie vormen dan ook de beroepsvissers. Zowel leden van de Vaste Vistuing Vissersvereniging Noord als de garnalenvissers bleken te beschikken over veel bruikbare informatie.

Stand van zaken

IMARES voert sinds de jaren 70 van de vorige eeuw in de Waddenzee jaarlijks een vismonitoring uit. Dit gebeurt met een kleine kor en heeft als doel een beeld te krijgen van jonge vis. Uit deze onderzoeken komt naar voren dat er in verschillende gebieden van de Waddenzee een afname van het aantal vissen wordt waargenomen. Alleen in het zuidelijke deel van de Nederlandse kustwateren is sprake

Nationaal en internationale doelen voor vis

De doelen met betrekking tot de visstand in de Waddenzee zijn zowel in nationale als internationale beleidskaders vastgelegd. Opvallend is dat het abstractieniveau van deze doelen onderling sterk verschillend is. De betrokken landen dienen deze doelstellingen concreet uit te werken in maatregelen.

Beleidskader	Doelstellingen
N2000	<ul style="list-style-type: none">• Verbetering in de populaties van fint (<i>Alosa fallax</i>), zeeprík (<i>Petromyzon marinus</i>) en rivierprík (<i>Lampetra fluviatilis</i>).• Verbetering van de habitatkwaliteit (H1110A) met betrekking tot vismigratie, visgemeenschappen en kraamkamerfunctie.
Kaderrichtlijn Water (KRW)	Verbetering van zowel kwaliteit als kwantiteit van zeegras, mosselbanken en kwelders. Dit zijn belangrijke habitats voor de visgemeenschap.
Kaderichtlijn Mariene Strategie (KRM)	Het rijk heeft afgesproken dat doelstellingen die onvoldoende opgepakt worden in overige beleidskaders op grond van de KRM worden uitgevoerd.
Trilateral Fish Targets (nog niet geïmplementeerd)	<ul style="list-style-type: none">• Levensvatbare en zichzelf instandhoudende vispopulaties kenmerkend voor de Waddenzee.• Aanwezigheid van vissoorten die van nature voorkomen in watersystemen als de Waddenzee.• Geschikte leefomstandigheden voor bedreigde vissoorten.• Het aanwezig zijn van voldoende paaisubstraat en opgroeigebied voor jonge vis.• Behoud en herstel van vismigratie tussen de Waddenzee en het aangrenzende binnenwater.

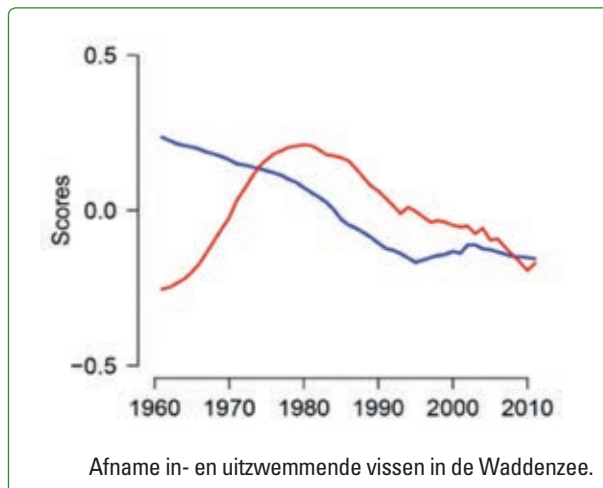
Onderzoeksagenda

De Waddenzee kan niet los gezien worden van de Noordzee. De afgelopen decennia is het ecosysteem van de Waddenzee en de daarmee in verbinding staande Noordzee al sterk veranderd. Veel grote roofvissen zoals haaien en roggen waren zeer waarschijnlijk al op hun retour of zelfs verdwenen voordat de monitoring van de visstand was begonnen.

Ten aanzien van de visstand in de Waddenzee is er een onderzoeksagenda opgesteld die een aantal fundamentele vragen stelt en die vooral gaat over het begrijpen van de belangrijkste processen die het wel of niet voorkomen van de vissoorten bepalen. De belangrijkste vragen zijn:

- Wat is ruimtelijke schaal van de belangrijkste processen? Zijn dit lokale processen of processen in de Waddenzee, in de Noordzee of verder weg?
- Hoe functioneert de visgemeenschap precies? Wat is de rol van garnalen en kwallen op de rekrutering van jonge vis?
- Wat is de kwaliteit van de habitats en hoe ontwikkelt deze zich?
- Kunnen historische data helpen bij het begrijpen van de veranderingen in aantallen en verspreiding van soorten?
- Wat is de invloed van eutrofiering op de aanwezige visstand en heeft deze de visstand beïnvloed?
- Hoe beïnvloeden de fysiologische eigenschappen van de verschillende soorten hun voorkomen?
- Wat is de invloed van klimaatverandering op de vissen in de Waddenzee?

Voor de schol is de Waddenzee een belangrijk paai- en opgroeigebied.

van een toenemende trend. De oorzaak hiervan is niet bekend.

Het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) heeft sinds 1960 een fuik staan bij het NIOZ op Texel. Hierin worden individuen gevangen die de Waddenzee in en uit zwemmen. Analyse van de gegevens laat twee trends zien. De ene (blauwe lijn) trend lijkt een relatie te hebben met een verhoogde watertemperatuur, habitatvernietiging van de kust (zandsuppleties, zandwinning en visserij) en verhoogde predatie door toppredatoren. De andere (rode lijn) heeft mogelijk te maken met grootschalige hydrodynamische processen zoals de verandering van stromingspatronen.

De grootste achteruitgang van de visstand wordt waargenomen bij soorten zoals schol en kabeljauw. Voor deze soorten is de Waddenzee van groot belang als paai- en opgroeigebied. De populaties standvissen zoals de bot lijken gelijk te blijven of zelfs iets toe te nemen.

Klimaat

Op basis van de aanwezige data is het slechts voor een beperkt aantal vissoorten mogelijk de oorzaken voor de veranderingen te verklaren. Voor wat betreft de schol is gebleken dat in warme jaren de ondiepe Waddenzee ongunstig is voor de groei van deze soort en dat ze zich naar dieper en koeler water verplaatsen. De waargenomen trends voor alle vissoorten hebben een relatie met grootschalige processen zoals klimaat, predatie, zandsuppleties en zandwinning. Ook de visserij heeft effect als het gaat om habitat, bijvangst en veranderingen in het voedselweb. Deze factoren beïnvloeden ook de visstand buiten de Waddenzee. Veel vissoorten brengen een belangrijk deel van hun leven buiten de Waddenzee door.

Effectieve maatregelen

Omdat lang niet voor alle vissoorten bekend is welke factoren (en in welke mate) bepalend zijn, is het niet eenvoudig om effectieve maatregelen te ontwikkelen. Zo ontbreken er nog veel ecologische gegevens van de vissen in de Waddenzee. Gedegen onderzoek hierna vergt echter tijd en geld.

Op grond van wat bekend is kunnen er wel degelijk maatregelen worden geformuleerd die een positief effect op de visstand zullen hebben. Denk daarbij aan:

- Verbeteren van de mogelijkheden voor vismigratie tussen zoet- en zoutwater. Een van de meest ambitieuze maatregelen in dit kader is de vismigratierivier door de Afsluitdijk.
- Het goed plannen in tijd en ruimte van zandsuppleties, hierbij dient vooral meer rekening gehouden te worden met de hersteltijd van de bodem.
- Verhogen van de natuurlijke dynamiek van de Waddenzee. Herstel van de dynamiek zorgt voor variatie in en herstel van leefmilieus.
- Het verduurzamen van de commerciële visserij. In de praktijk komt dit neer op het tegengaan van discards en het verminderen van de visserijdruk.

Conclusies

De grootste achteruitgang in de visstand van de Waddenzee wordt gezien bij jonge vissen. Dit heeft vooral betrekking op soorten als schol en kabeljauw die in hun jonge levensstadium gebruik maken van de Waddenzee. Vanwege het ontbreken van (historische) data is het zeer lastig om de precieze oorzaken van deze achteruitgang te duiden. Standvissen laten meestal een toenemend of gelijkblijvende trend zien.

Verder is nog onvoldoende bekend hoe de visgemeenschappen in deze ondiepe zee precies functioneren. Zo is er bijvoorbeeld weinig inzicht in het voorkomen en abundantie van de pelagische soorten zoals ansjovis, een soort die waarschijnlijk een belangrijke rol in de voedselketen speelt.

Herstel van de mogelijkheden voor vismigratie en het ontwikkelen van brakwaterzones zullen niet alleen de trekvisserij ten goede komen maar ook andere soorten die brakwater nodig hebben, zoals bot en haring.

Om tot daadwerkelijk effectieve maatregelen te komen is het van belang om te weten hoe belangrijk de Waddenzee is in de levenscyclus van de verschillende vissoorten. Speelt het een essentiële rol in de dynamiek of juist niet? Een dergelijk onderzoek wordt aanbevolen waarbij de soorten apart onderzocht worden om te bepalen welke rol de Waddenzee speelt in hun voorkomen en abundantie. Dit is ook van belang omdat het waarschijnlijk is dat processen en activiteiten buiten de Waddenzee (Noordzee, rivieren) mogelijk grote effecten hebben op het voorkomen en de verspreiding van de soorten in de Waddenzee zelf.

Belangrijke habitats voor vissen zijn verdwenen. Deels door verzanding en verontdieping van de Waddenzee, deels door menselijke activiteiten zoals zandsuppleties, geulbeheer en visserij.

Overleg en samenwerking met de visserijsector op de Waddenzee is van groot belang voor het bereiken van de gestelde doelen. Deze sector beschikt over specifieke kennis en is in staat de benodigde data aan te leveren. Daarnaast staat zij ook aan de lat voor het verduurzamen van de huidige visserij. **V**

Mosselbanken vormen een habitat voor veel vissoorten.